

The background of the slide is a close-up of red theater curtains. The curtains are draped in a classic style, with a large, rounded valance at the top. The fabric has a rich, deep red color and a visible texture. The curtains are held back by gold-colored tassels on the sides, which are partially visible. The lighting is dramatic, highlighting the folds and the texture of the fabric.

Kosmické divadlo

Miloslav Zejda

U3V, 13. 10. 2016

herecké obsazení:

Slunce
Měsíc
planety

Slunce

- střední vzdálenost Země – Slunce – 1 au = $149,6 \cdot 10^6$ km;
- povrchová teplota 5510 °C
- sluneční konstanta – $1\,367(3)$ W/m²
- doba rotace 25 dní (rovník), 36 dní (polární oblasti)
- úhlový průměr – 0,5°

průměr nebo atyp?

<u>Parametry</u>	<u>Slunce</u>	<u>Parametry „typické“ hvězdy</u>
poloměr	$R_{\odot} = 6,96 \cdot 10^8$ m	$R = 1/5 R_{\odot}$
hmotnost	$M_{\odot} = 2 \cdot 10^{30}$ kg	$M = 1/6 M_{\odot}$
zářivý výkon	$L_{\odot} = 3,84 \cdot 10^{26}$ W	$L = 1/250 L_{\odot}$

Slunce je hvězdou nadprůměrně hmotnou a zářivou.

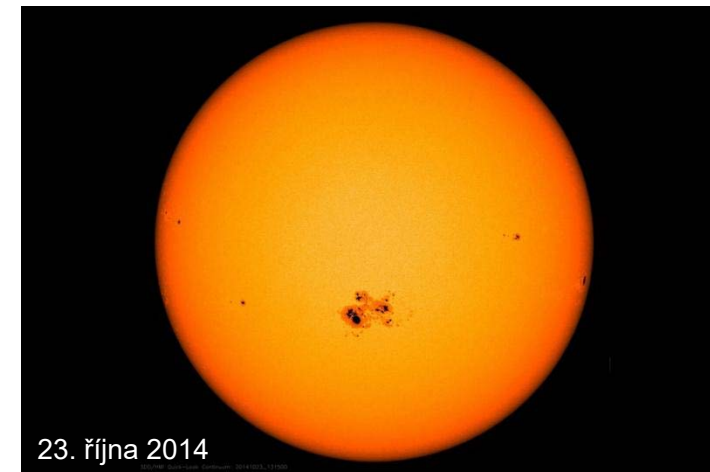
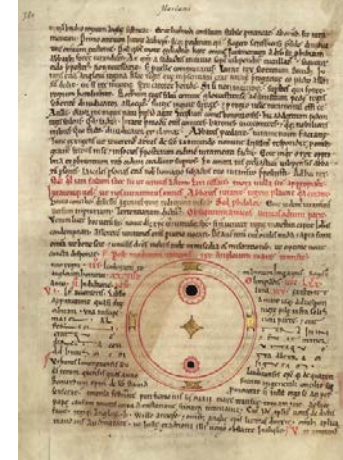
Složení Slunce: 73 % (podle hmotnosti) vodík, 25 % helium, 2 % další těžší prvky.

Astronomie prostým okem – ochrana zraku především!

Sluneční skvrny

- 1. pozorování (cca 8. st. př.n.l. Čína)
- 1. katalog 45 pozorování z let 301-1205, Čínan Ma Tuan-sien
- 807 n. l., Einhard, píše o přechodu Merkuru, ale šlo o sluneční skvrnu
- 1128 - 1. kresba skvrny - kronika Johna z Worcesteru
- objevitelé - David Fabricius a syn Johann
9. března 1611 – pozorovali a publikovali!
(8. prosince 1610 anglický matematik a filozof Thomas Harriot, avšak bez publikace)

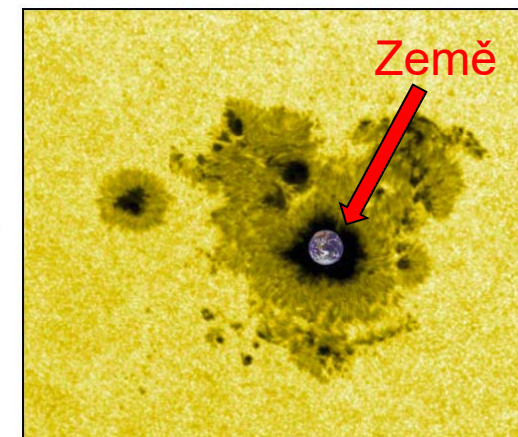
Co jsou zač?

- William Herschel - průduchy v atmosféře
- vznikají interakcemi magnetického pole Slunce a vzhledem k nižší teplotě se jeví jako tmavé oblasti
- mohou velikostí i převyšovat velikost Země

Pozorování

- dalekohledem (pouze projekcí nebo se speciální výbavou!)
- volným okem

aktuální situace <http://sohowww.nascom.nasa.gov/sunspots/>,
<http://www.spaceweather.com/>, <http://prop.hfradio.org/>

Pohyb Slunce po obloze (platí pro naši zeměpisnou šířku, tj. asi +50°)

Začátek *astronomického jara* (kolem 21. 3., jarní rovnodennost):

- Slunce vychází v 6 h východním směrem;
- v poledne je Slunce asi 40° vysoko (nad vodorovnou rovinou);
- Slunce zapadá v 18 h západním směrem;
- „bílý den“ trvá přibližně 12 h, noc také 12 h.

Začátek *astronomického léta* (kolem 21. 6., letní slunovrat):

- Slunce vychází ve 4 h severovýchodním směrem;
- v poledne je Slunce asi 63° vysoko (nad vodorovnou rovinou);
- Slunce zapadá v 20 h severozápadním směrem;
- „bílý den“ trvá přibližně 16 h, noc 8 h.

Začátek *astronomického podzimu* (kolem 23. 9., podzimní rovnodennost):

- Slunce vychází v 6 h východním směrem;
- v poledne je Slunce asi 40° vysoko (nad vodorovnou rovinou);
- Slunce zapadá v 18 h západním směrem;
- „bílý den“ trvá přibližně 12 h, noc také 12 h.

Začátek *astronomické zimy* (kolem 21. 12., zimní slunovrat):

- Slunce vychází v 8 h jihovýchodním směrem;
- v poledne je Slunce asi 17° vysoko (nad vodorovnou rovinou);
- Slunce zapadá v 16 h jihozápadním směrem;
- „bílý den“ trvá přibližně 8 h, noc 16 h.

Jinde na Zemi - zajímavosti

Bílé noci

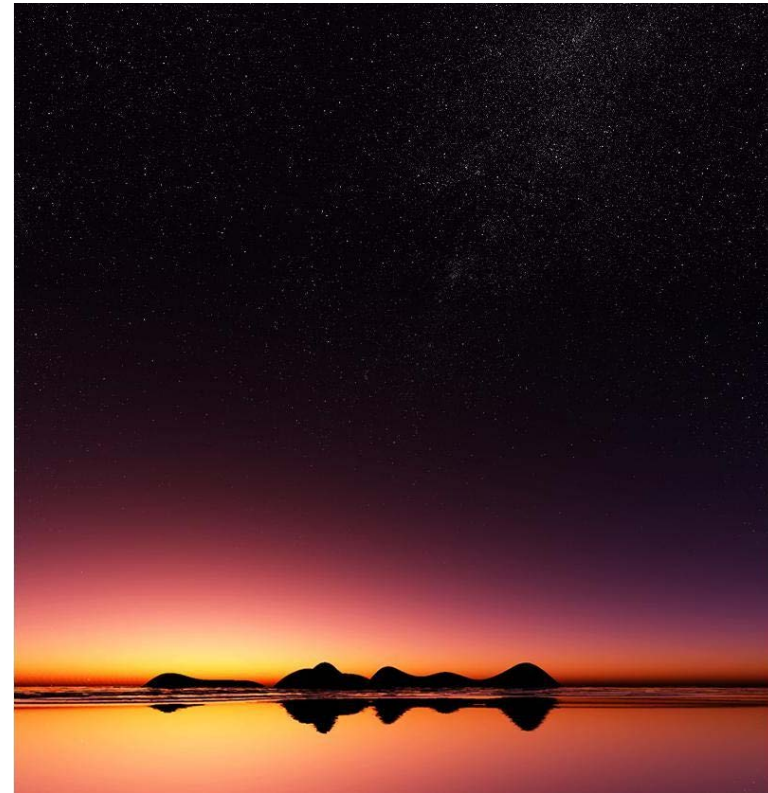
- na severní polokouli kolem *letního slunovratu* od zem. šířky asi 60° k pólu, splynutí večerního soumraku s ranním svítáním - Slunce neklesne hlouběji pod vodorovnou rovinu než 6° až 10°

Svítání v tropech

- prakticky chybí soumrak - přechod ze tmy do bílého dne a naopak za okamžik
- Slunce po obloze téměř kolmo k obzoru

U protinožců

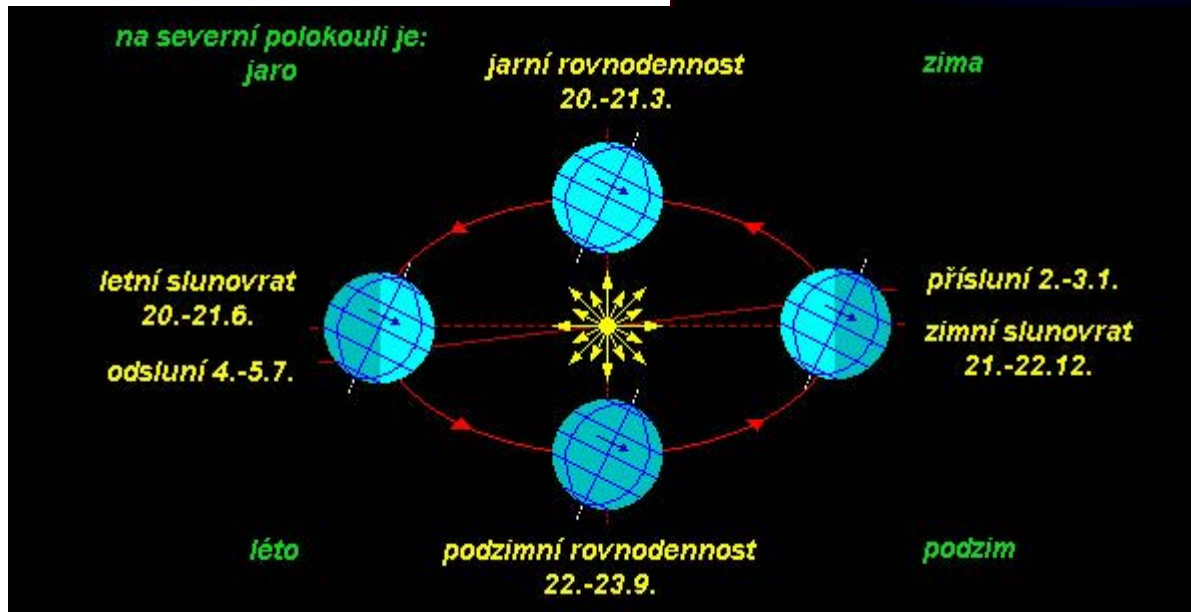
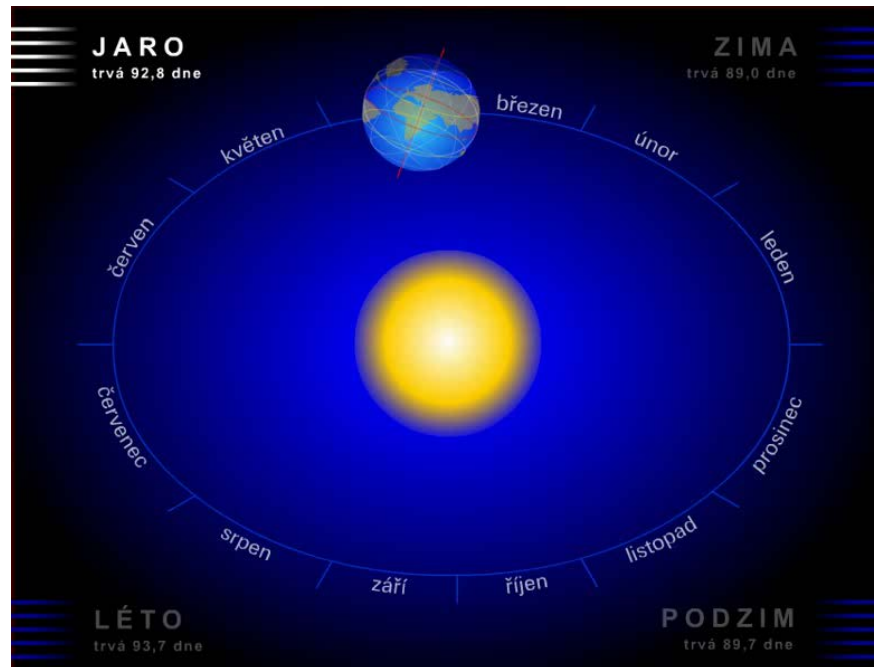
- na jižní polokouli se během dne otáčíme za Sluncem *doleva*, kdežto u nás doma – doprava!
- v poledne je Slunce severním směrem!

Střídání ročních období

nutné podmínky:

1. oběh Země kolem Slunce
2. sklon zemské osy

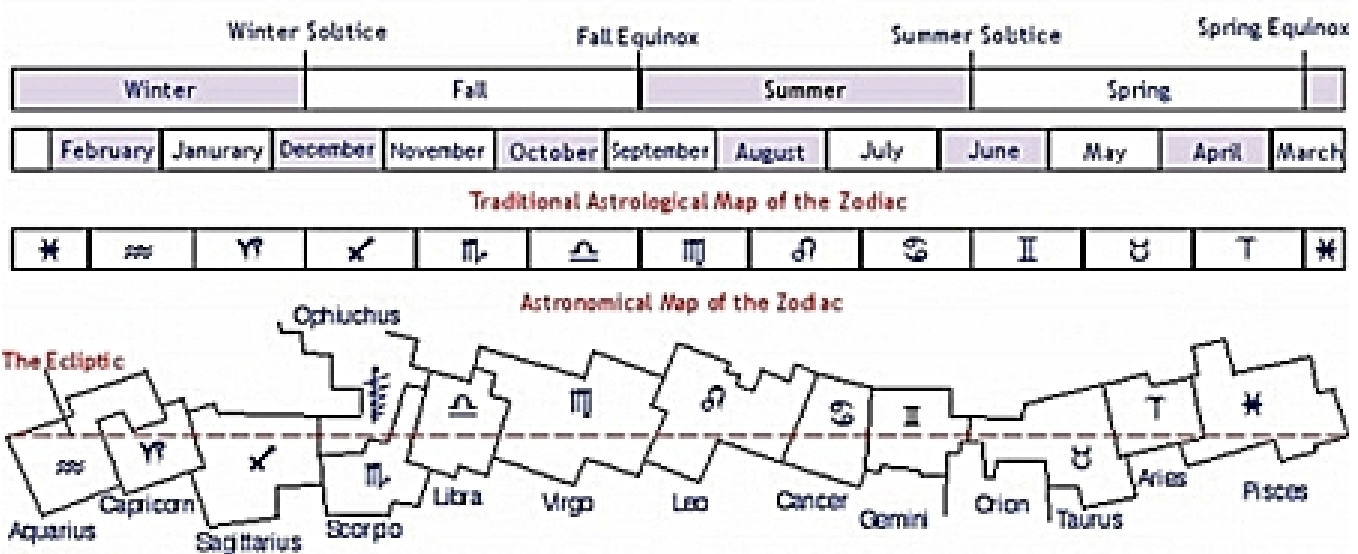

Pohyb Slunce na hvězdné obloze

ekliptikální souhvězdí – zvířetníková souhvězdí – znamení zvěrokruhu

je to totéž? kolik kterých je?

A Comparison of the Astrological and Astronomical Maps of Our Zodiac

pozorovatelnost souhvězdí zvěrokruhu

Měsíc

- 2. nejjasnější objekt na obloze;
- jediná přirozená družice Země;
- opravdu družice nebo souputník z dvojplanety?
- důležitý pro život na Zemi – stabilizace zemské osy, přílivy a odlivy

Základní údaje o Měsíci

Úhlový průměr – $0,5^\circ$

Poloměr (rovníkový) – 1737 km ($1/4 R_z$)

Oběžná perioda (siderická) – 27,3 d

Střídání fází – 29,5 d

Hmotnost – $1/81$ hmotnosti Země

Vzdálenost od Země (střední) – 384 000 km

Pod vlivem Měsíce

Lunární cyklus – lunární kalendář, člověk – menstruační cyklus žen, počasí – změny teploty, růst rostlin, hub

Úlety: ☺

„Obnažte svá řadra pod noční oblohou při přibývajícím Měsíci - podporuje to jejich růst.

Nehnojte na zahradě při dorůstajícím Měsíci - země v té době špatně přijímá tekutiny.

Posadte se za úplňku holou zadnicí do čerstvě vyorané brázdy - zbavíte se tak hemeroidů.“

Podobná tvrzení - Johanna Paunggerová a Thomas Poppe (1996) - kniha Vom richtigen Zeitpunkt - v Německu jedním z bestsellerů, vyšla ve 20 jazycích (i česky)

Prokázaná (ale nevysvětlená) závislost

červ Palolo (eunice viridis) – rozmnožování, každý rok, listopadová poslední čtvrt

Měsíc siderický a měsíc synodický

Rovina měsíční dráhy – sklon k ekliptice asi 5°

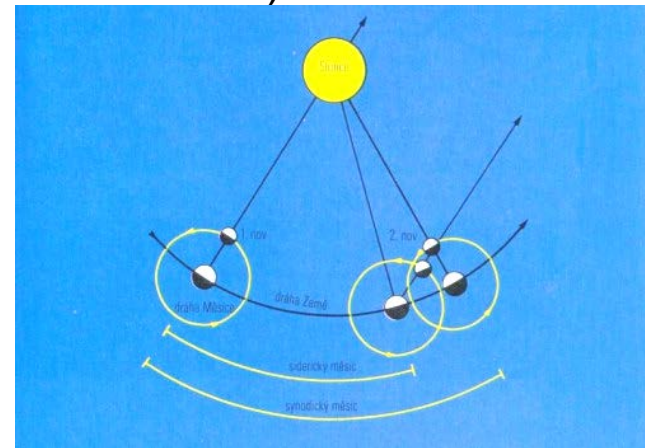
=> Měsíc *nad* nebo *pod* rovinou ekliptiky

=> výraznější změny ve výšce Měsíce nad obzorem než u Slunce

pohyb Měsíce na hvězdné obloze – cca $13^\circ/\text{den}$!

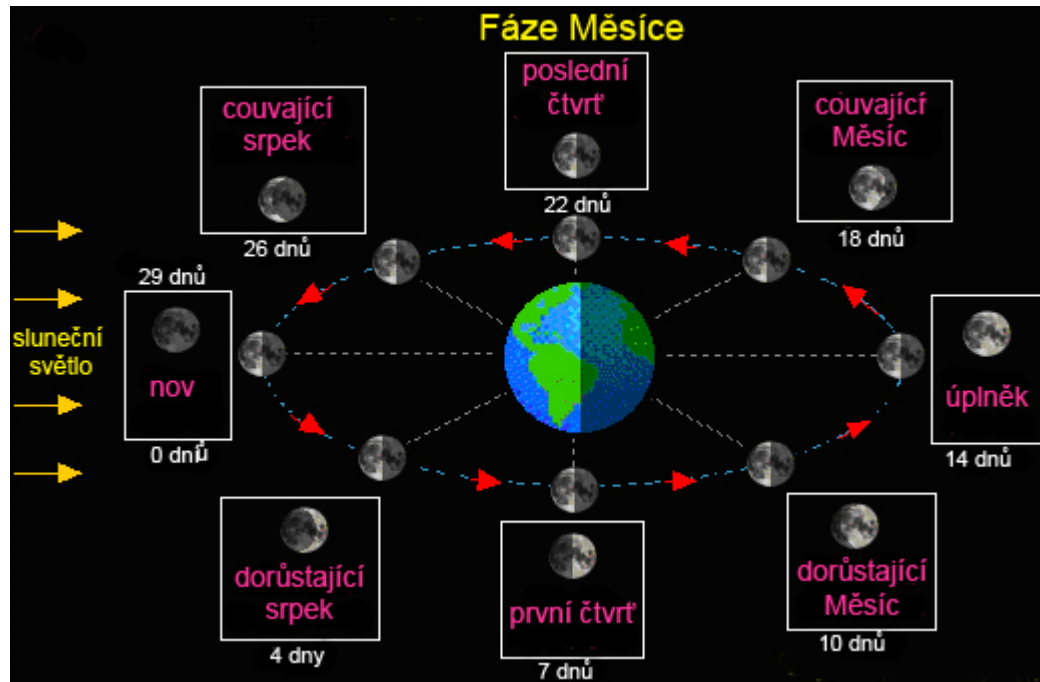
- **siderický měsíc** = doba oběhu vůči hvězdám,
27,32... dne (27 dní 7 hodin 43 minut a 12 sekund)

X

- **synodický měsíc** = doba oběhu vůči Slunci, stejné postavení Slunce, Země a Měsíce (střídání měsíčních fází),
29,53... dne (29 dní 12 hodin 44 minut a 3 sekundy)

Fáze Měsíce

Kdy vychází a zapadá Měsíc:

Fáze	Kdy vychází	Kdy je nejvýše na obloze	Kdy zapadá
nov	ráno	v poledne	večer
první čtvrt'	v poledne	večer	o půlnoci
úplněk	večer	o půlnoci	ráno
poslední čtvrt'	o půlnoci	ráno	v poledne

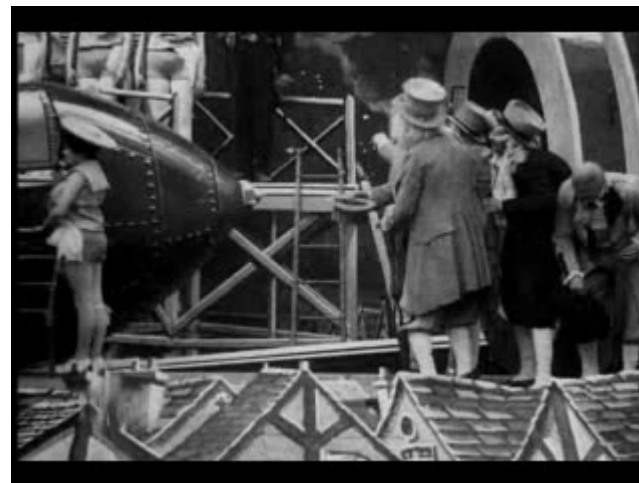

Měsíční „tvář“

Měsíc – nejbližší kosmický soused Země =>
=> můžeme pozorovat detaily na povrchu

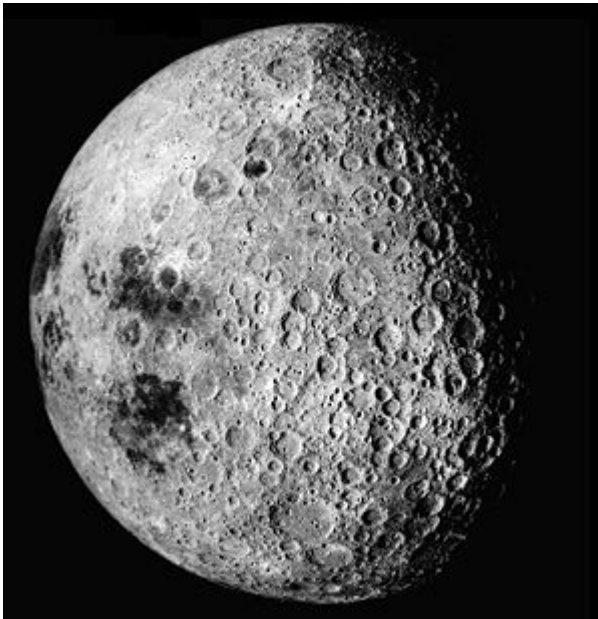
studujeme „tvář“ Měsíce

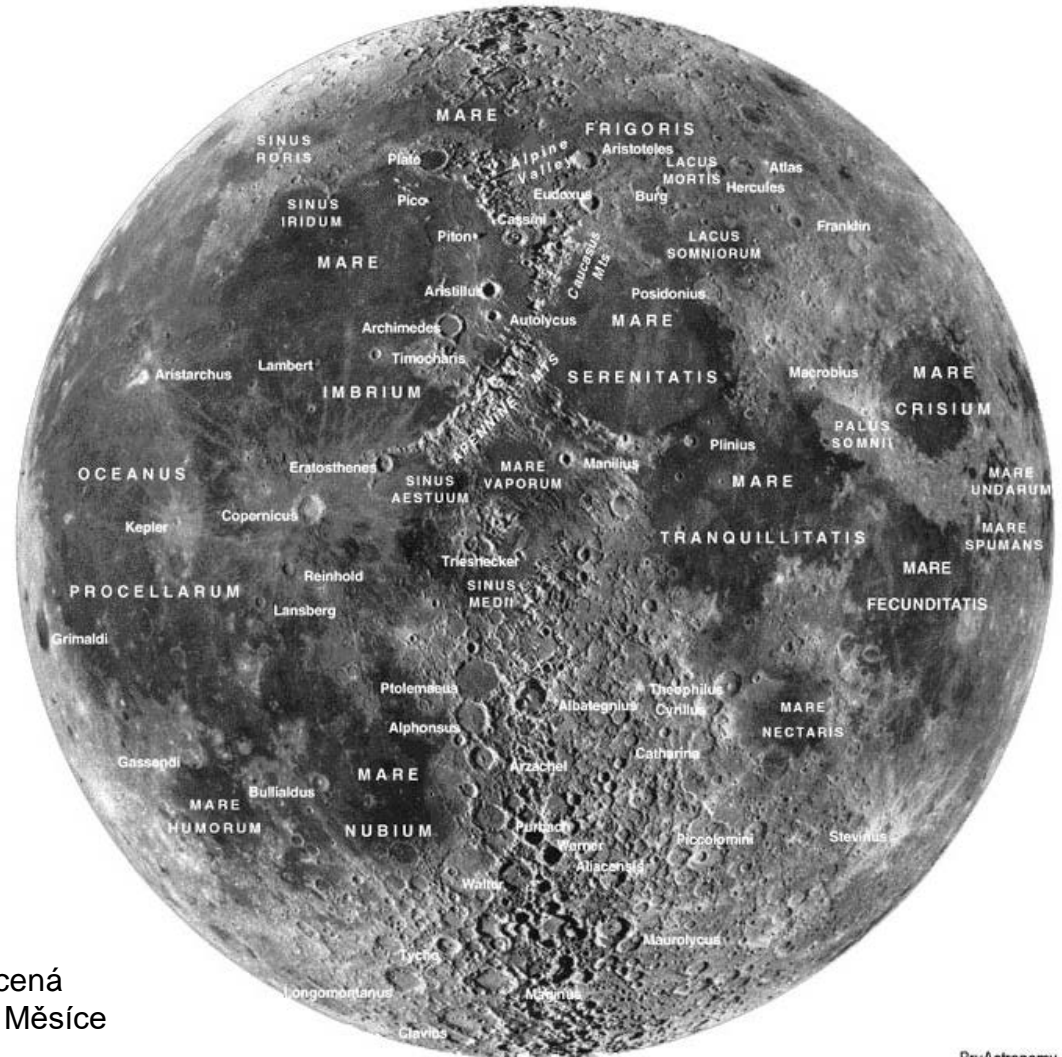
Měsíční „tvář“

útvary na povrchu:

- moře a 1 oceán,
- pohoří,
- krátery,
- brázdy, rýhy ...

Odvrácená
strana Měsíce

BruAstronomy

Pozorujeme ale jen jednu stranu Měsíce

Proč?

Endymion

Mare Crisium

Mare Humboldtianum

Endymion

Mare Crisium

Mare Marginis

Mare Smythii

Měsíční librace

Měsíční úplňk

v přízemí

v odzemí

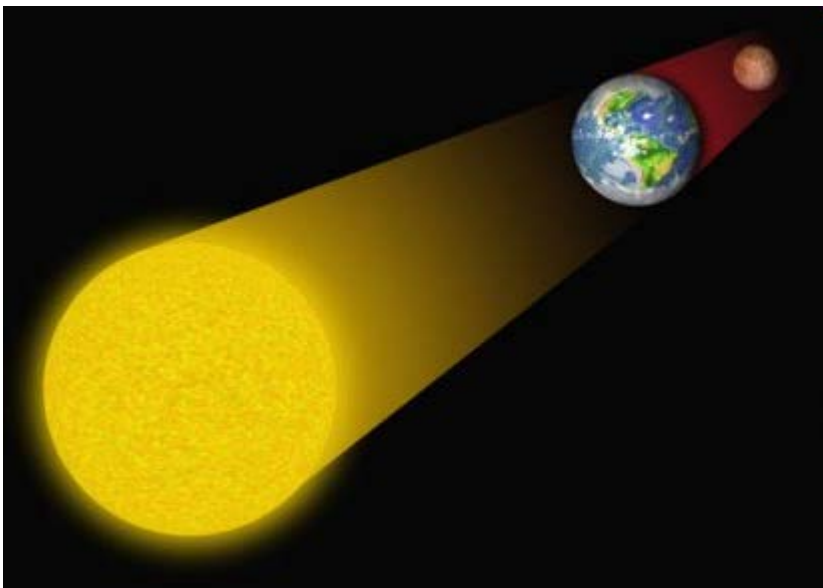

Zatmění Měsíce

proč není při každém úplňku?

- sklon roviny oběžné trajektorie Měsíce vůči rovině oběžné dráhy Země cca 5°
- stáčení oběžné roviny Měsíce (důsledek gravitačních poruch způsobovaných především Sluncem)

Úplná zatmění Měsíce v letech do roku 2020 (viditelná z našeho území)

datum	začátek část. z.	začátek úpl. z.	maximum	konec úpl. z.	konec část. z.	viditelnost
2018-01-31	11:48	12:52	13:30	14:08	15:12	konec část. z.
2018-07-27	18:24	19:30	20:22	21:14	22:20	celý průběh
2019-01-21	03:33	04:41	05:12	05:43	06:51	celý průběh

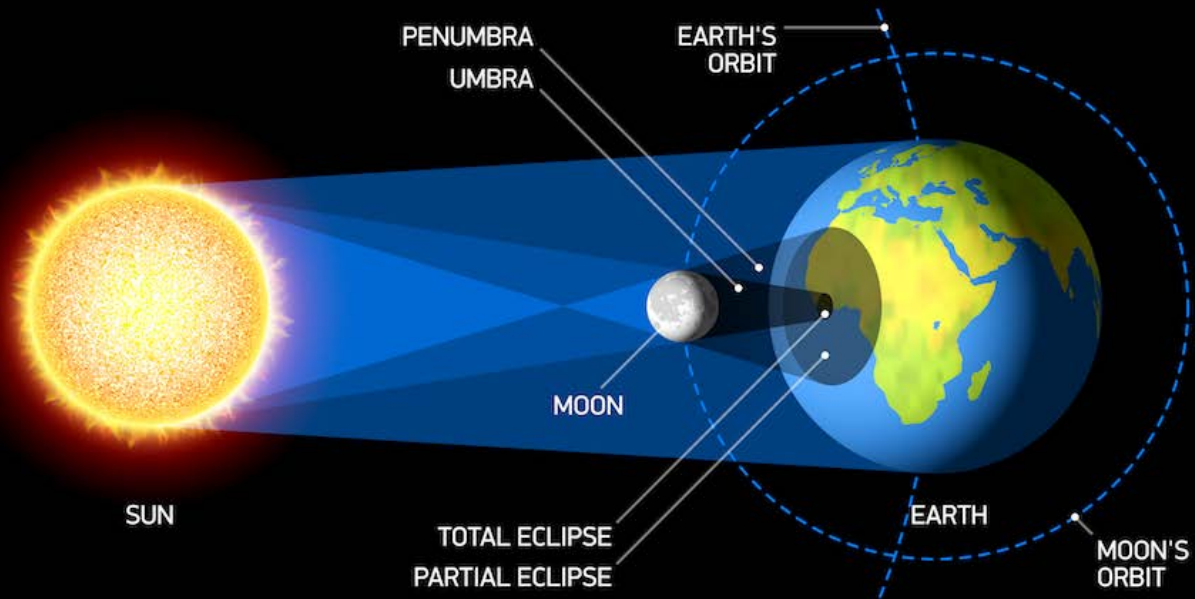
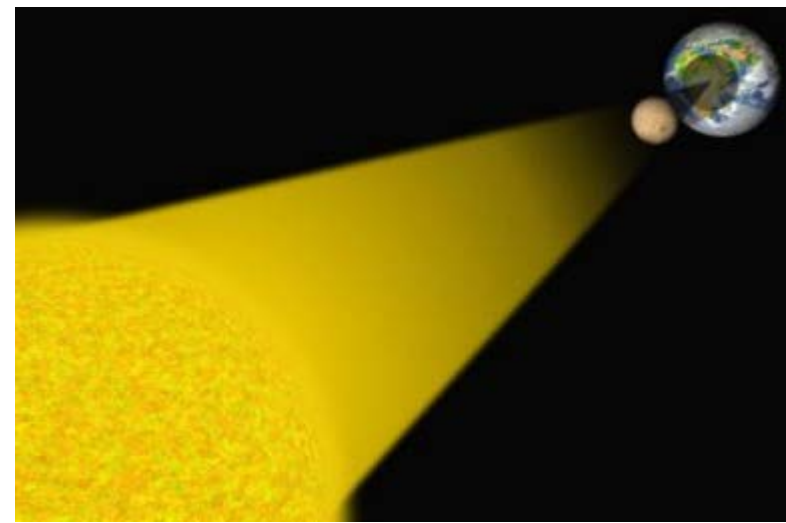

Zatmění Slunce

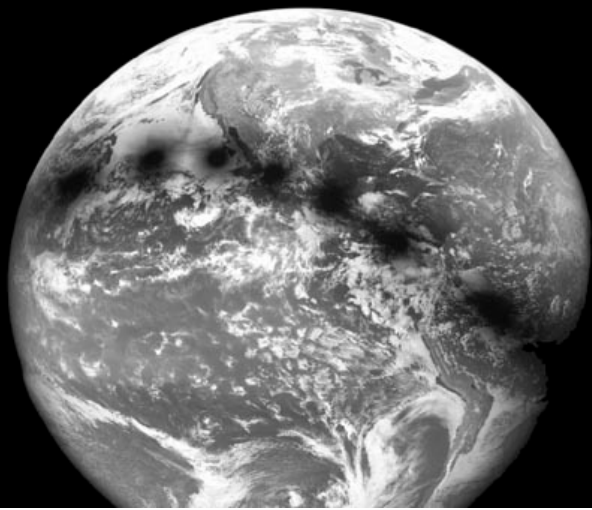
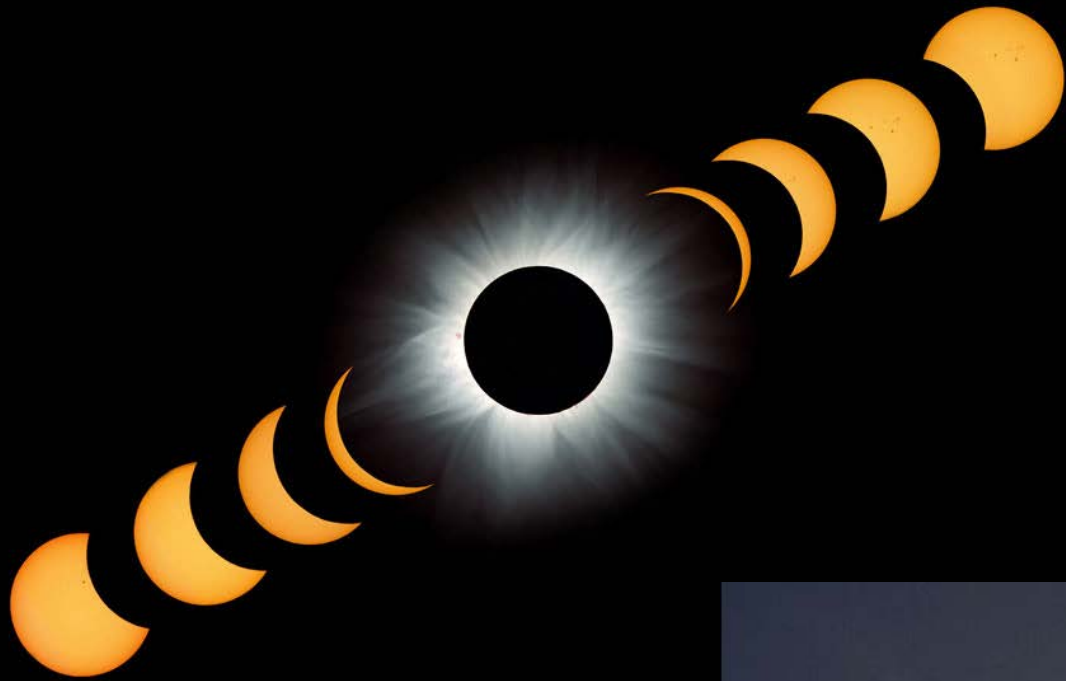
kdy? – Měsíc v novu, ale na spojnici Země a Slunce

úplné zatmění Slunce se nedá popsat, to je nutné zažít!

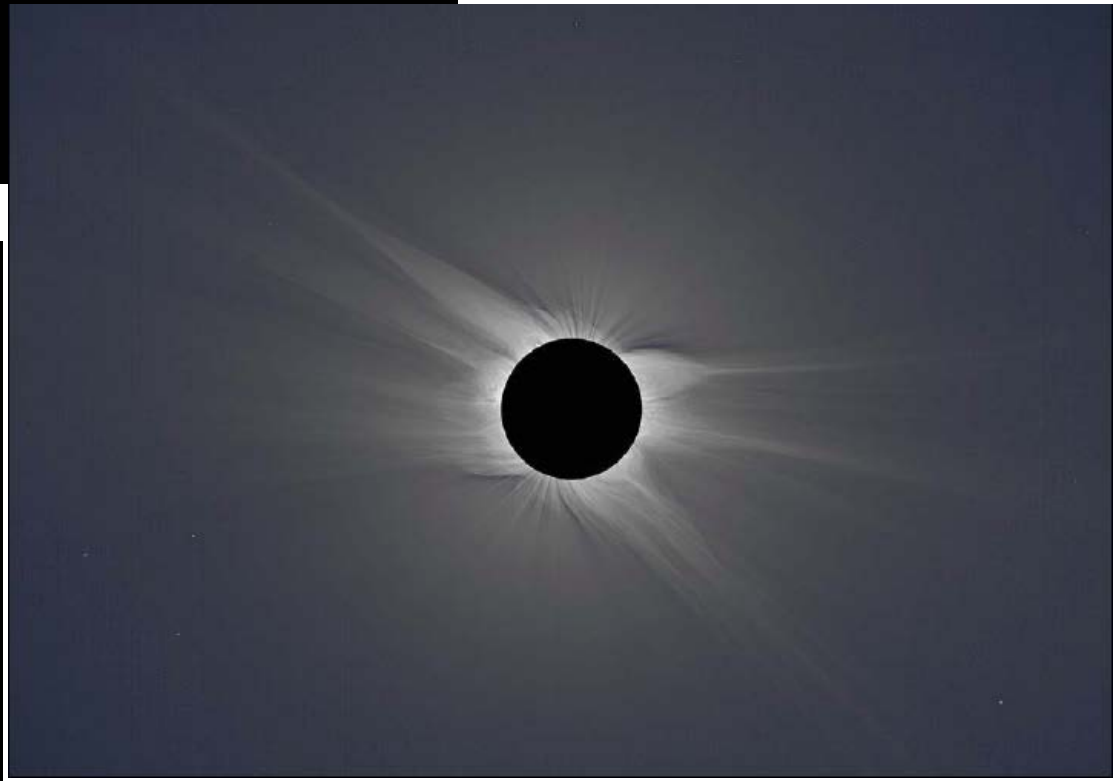
zajímavost: Kepler: stříbřitá aureola kolem Slunce = měsíční atmosféra nasvětlená zakrytým Sluncem (až do poloviny 19. století)

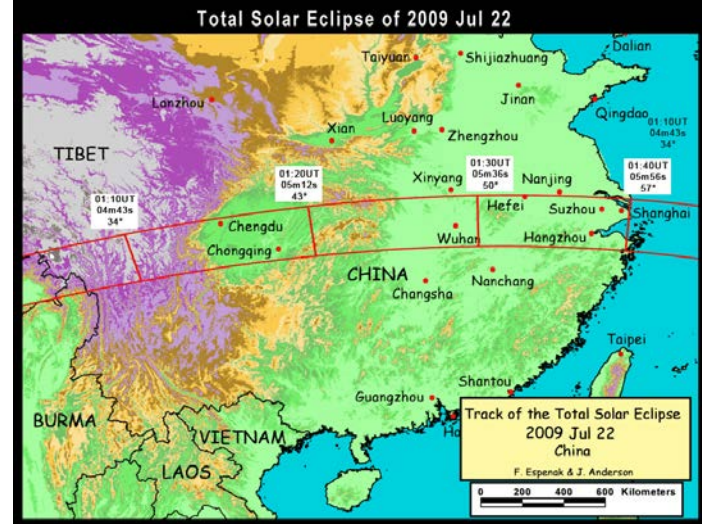

www.MrEclipse.com

prof. Miloslav Druckmüller

Úplná sluneční zatmění v letech do roku 2020

datum	UT	$R_0=1$	km	min:s	geogr. délka	geogr. šířka	viditelnost
2017-08-21	18:25	1,03	115	2:40	87,6° z. d.	37,0° s. š.	sev. Tichý oceán, USA, Atlantský oceán
2019-07-02	19:23	1,05	201	4:33	108,9° z. d.	17,4° j. š.	již. Tichý oceán, Chile, Argentina
2020-12-14	16:13	1,02	90	2:10	67,9° z. d.	40,3° j. š.	již. Tichý oceán, Argentina, již. Atlantik

v ČR až 7. října 2135

Četnost a pozorovatelnost zatmění

zatmění Měsíce - z jednoho místa na Zemi častěji pozorovatelná!

pozorovatelnost zatmění Měsíce – z celé noční polokoule

zatmění Slunce – jen z pásu totality (široký max. cca 250 km)

1. předpověď úplného zatmění Slunce - Thales z Milétu - květen roku 585 př. n. l.
využil znalost periody *saros*

saros = perioda 6585,3 dne (18 let 11 dní) - zatmění Slunce a Měsíce se opakují ve stejném pořadí a velikosti (stejná geometrie) => určují, že zatmění nastane, ale nikoli, že bude v daném místě na Zemi pozorovatelné!

Tanec planet

pro popis pohybu planet je důležitá zvolená vztažná soustava!

na obloze

výskyt planet

u nás nikdy ne severním směrem
a v zenitu

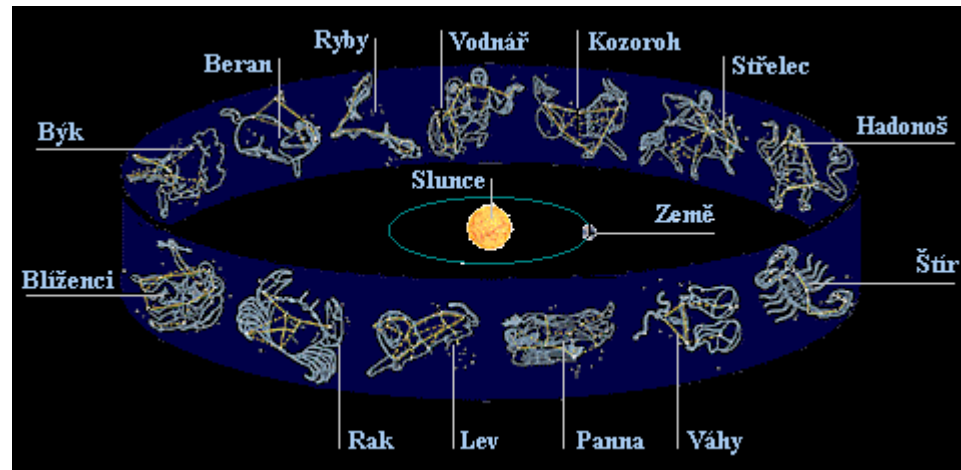
pohyb planet

od východního obzoru přes jih
k západnímu obzoru
(v průběhu dne, noci)

na hvězdné obloze

vždy poblíž ekliptiky => v tzv.
ekliptikálních souhvězdích

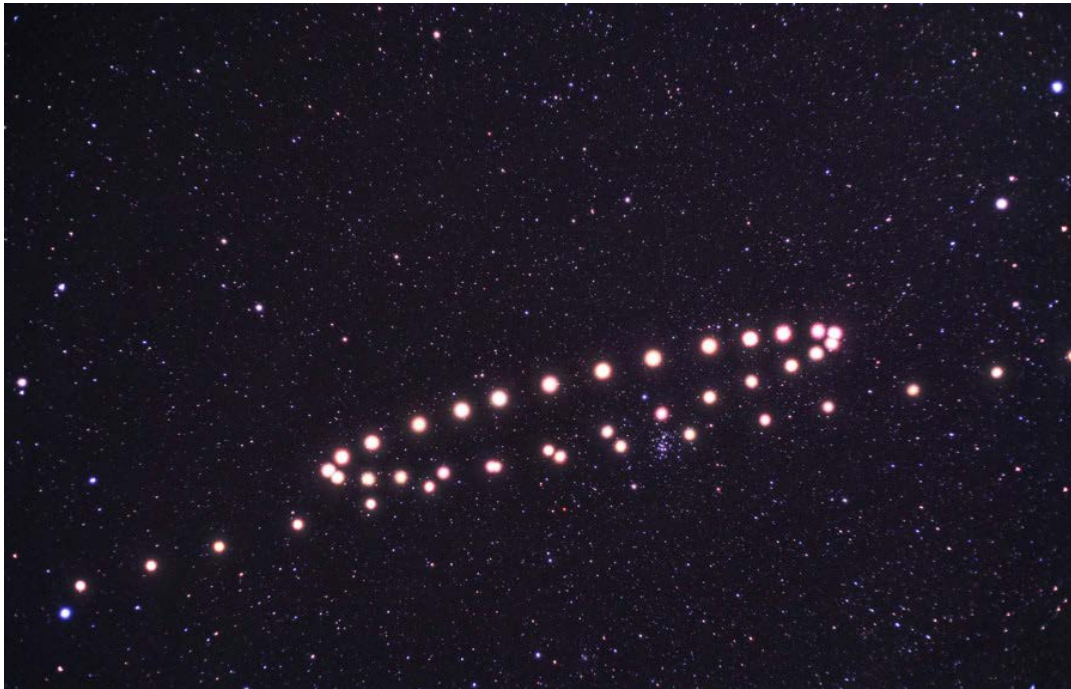
pomalý pohyb vůči hvězdnému
pozadí, tvoří smyčky, kličky
(v průběhu dnů, týdnů)

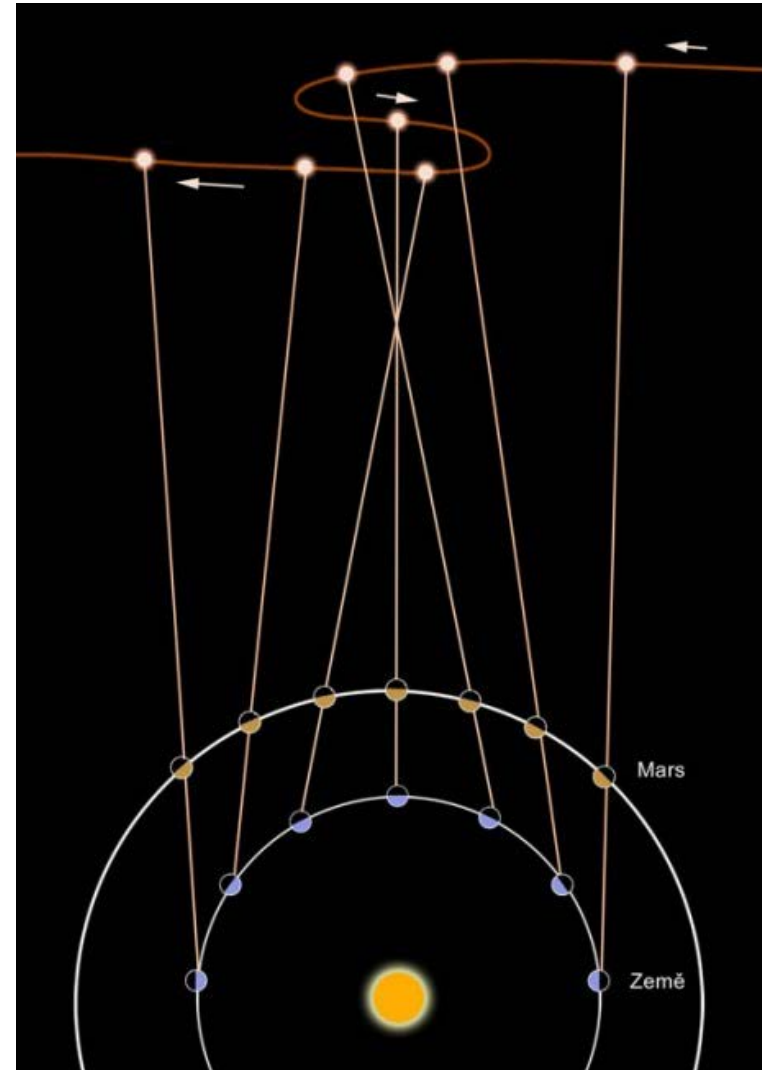

Smyčky a kličky planet

Pohyb planet na hvězdné obloze – kličky, smyčky - skládáním pohybů sledované planety a Země

Smyčka, kterou vykonala planeta Mars mezi hvězdami souhvězdí Raka, v rozmezí od října 2009 do května roku 2010. Foto: Tunc Tezel.

Aspekty

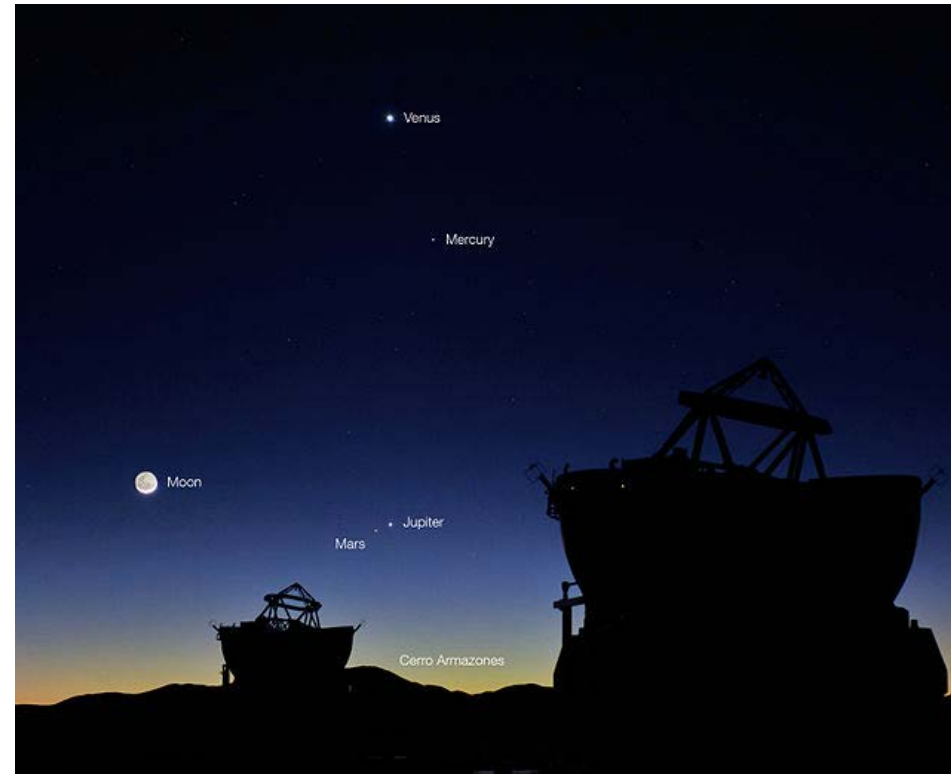
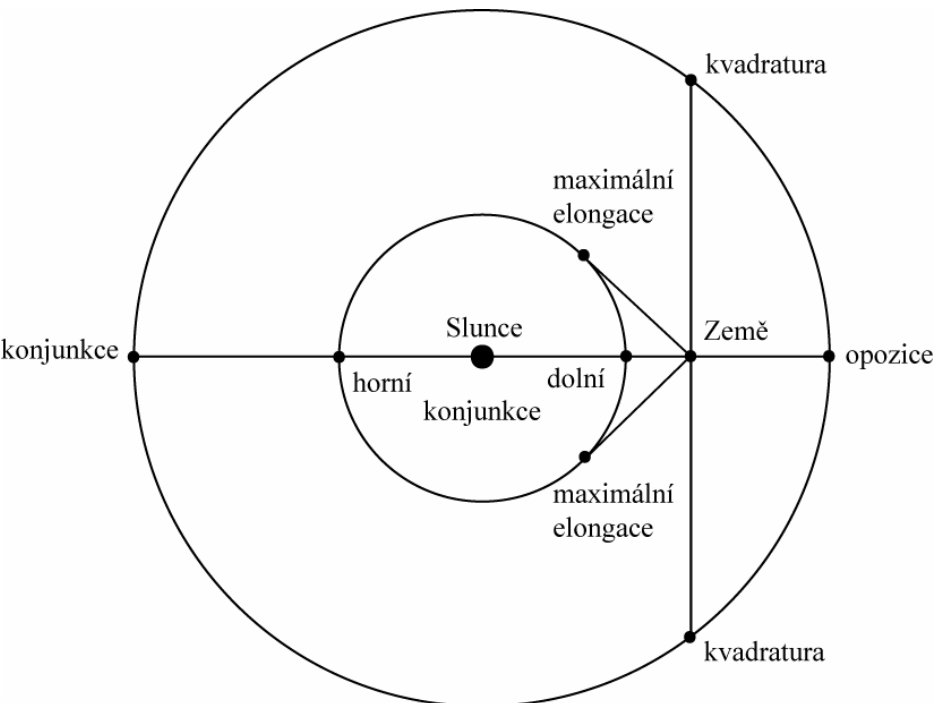
= významné polohy vůči Zemi a Slunci

konjunkce = dvě planety (obecně dvě různá tělesa) stejným směrem od Země, mají stejnou rektascenzi $\alpha_1 = \alpha_2$

opozice = dvě tělesa v opačných směrech, rozdíl rektascenzí $\Delta\alpha = 180^\circ = 12^h$; nedosažitelná pro vnitřní planety

elongace = obecná úhlová vzdálenost planety od Slunce

kvadratura = úhlová vzdálenost planety od Slunce 90°

Měsíc, Venuše, Jupiter

Některé z významných konjunkcí v následujících letech

Datum a čas	Planety	Poloha vůči Slunci
27. srpna 2016	Venuše 4' severně od Jupiteru	22.3° východně
5. října 2017	Venuše 13' severně od Marsu	23.4° západně
28. června 2017	Merkur 47' severně od Marsu	8.7° východně
16. září 2017	Merkur 3, severně od Marsu	16.9° západně
13. listopadu 2017	Venuše 17, severně od Jupiteru	13.8° západně
7. ledna 2018	Mars 13, jižně od Jupiteru	58.8° západně
21. prosince 2018	Merkur 52' severně od Jupiteru	20.1° západně
19. června 2019	Merkur 14' severně od Marsu	24.4° východně

Kosmické divadlo může zaujmout nejen člověka!

Děkuji za pozornost!